

Η οντολογική θεμελίωση της κατωτερότητας της γυναίκας στο χριστιανισμό¹

Οι αντιλήψεις της χριστιανικής θρησκείας για τις γυναίκες καθορίστηκαν από τις συνθήκες της εμφάνισης και της συγκρότησης του χριστιανισμού: συνθήκες οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές. Η σωτηριακή θρησκεία του χριστιανισμού εμφανίστηκε ως κίνημα διαμαρτυρίας την περίοδο της γενικευμένης βαρβαρότητας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ως κίνημα των κατακτημένων λαών, των δούλων, των πληβειακών στρωμάτων. Πηγές του χριστιανισμού ήταν οι ιουδαϊκές παραδόσεις, ειδικά η αναμονή του Μεσσία, αλλά και οι παραδόσεις των Αιγυπτίων και των λαών της Μέσης Ανατολής. Μορφές όπως της Παρθένου, του Θεού που θνήσκει και ανασταίνεται, κ.λπ., υπάρχουν ακόμα και στους ελληνικούς ειδωλολατρικούς μύθους.

Ο χριστιανισμός συγκροτήθηκε δογματικά από τον Παύλο και τους πατέρες της Εκκλησίας, με στοιχεία από την ιουδαϊκή παράδοση και την ελληνική φιλοσοφία. Βασική αρχή του χριστιανισμού είναι ο οντολογικός δυϊσμός: η αντίθεση ύλης και πνεύματος, σώματος και ψυχής, δυϊσμός σύμφωνος με την ιουδαϊκή παράδοση αλλά και με τον ιδεαλισμό των Πυθαγορείων, του Πλάτωνα και των νεοπλατωνικών. Κατά το χριστιανισμό ο Θεός, πνευματική αρχή, δημιούργησε τον κόσμο εκ του μηδενός. Η ύλη συνεπώς είναι δημιούργημα του πνεύματος και καταρχήν κατώτερη. Αλλά η αντίθεση αυτή, όπως θα σημειώσουμε, δεν είναι απόλυτη.

Ως προς τον άνθρωπο: «Λαβών χουν» ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο και ενεφύσησεν εις αυτόν «πνοήν ζώσαν». Πρώτη αντίφαση: σώμα θνητό, υλικό, και άυλη, αθάνατη ψυχή. Και η γυναίκα; Αυτή πλάστηκε από την πλευρά του Αδάμ, ως «βοηθός» του. Συνεπώς: Ύλη κατώτερη από το πνεύμα. Γυναίκα υποδεέστερη από τον Άντρα. Επιπλέον: Οι Πρωτόπλαστοι ζούσαν στον Παράδεισο. Για την εκδίωξη και την απαρχή των δεινών τους, υπεύθυνη ήταν η γυναίκα, η Εύα, και το μήλο της Γνώσεως. (Σ' αυτό το μύθο θα ανιχνεύσουμε μια πρώτη μορφή αποξένωσης, που θα διατυπωνόταν φιλοσοφικά από τον Χέγκελ και θα ερμηνευόταν κοινωνιολογικά από

¹ Το παρόν άρθρο αναδημοσιεύεται από την *Ανγή*, 27 Μαΐου 2010.

τον Μαρκ). Αλλά: Δέντρο της γνώσεως του καλού και του κακού· μήπως ο μύθος μαρτυρεί υπέρ της πνευματικής ανωτερότητας της γυναίκας; Η πτώση του ανθρώπου, γράφει η Τζίνα Πολίτη, ήταν αποτέλεσμα της ανυπακοής της Εύας απέναντι στον αυταρχικό νόμο του Πατρός. «Η ανυπακοή της θα γινόταν αίτιο της ενσάρκωσης του Υιού, ο οποίος θα ανοίξει το δρόμο της επίγειας ανυπακοής [...]. Τοποθετημένη σ' αυτό το πλαίσιο, η Πτώση απαλλάσσεται από την ιδιότητα του μελοδράματος του *boudoir*, και η Εύα από το ρόλο μιας επιπόλαιης κοκέτας» (Τζίνα Πολίτη, *Περί αμαρτίας, πάθους, βλέμματος και άλλων τινών*, Άγρα, 2006, σ. 52).

Αυτά ως προς την οντολογική θεμελίωση του χριστιανισμού. Το θεμέλιο αυτό και οι εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες καθόρισαν την ιστορικά μεταβαλλόμενη αντίληψη και πράξη της χριστιανικής θρησκείας και Εκκλησίας σε σχέση με τις γυναίκες.

Η ύλη, λοιπόν, δημιουργήμα και κατώτερη από το πνεύμα. Ως δημιουργήμα όμως η ύλη μετέχει στην ιερότητα του κτίσματος. Το σώμα, κατώτερο από την ψυχή. Η επίγεια ζωή, προετοιμασία θανάτου. «Άνθρωπος ωσει χόρτος αι ημέραι αυτού». Αρνητική συνεπώς αντίληψη για τη ζωή. Ο χριστιανικός ασκητισμός είναι στάση ζωής θεμελιωμένη σ' αυτές τις αρχές. Ωστόσο η ύλη μετέχει της ιερότητας της δημιουργίας. Η φροντίδα για το σώμα δεν είναι αμαρτία. Ο ιερέας εύχεται υπέρ «ενκρασίας αέρων, ευφορίας των καρπών της γης», και ευλογεί τον «άρτον και τον οίνον». Ο άνθρωπος είναι φορέας του προπατορικού αμαρτήματος και ο σαρκικός έρωτας είναι αμάρτημα. (Ο πιστός, πριν κοιμηθεί, προσεύχεται για ύπνο «πάσης σατανικής φαντασίας, απηλλαγμένον»). Ο ιερέας όμως εύχεται στους νεόνυμφους «αρμονίαν ψυχών και σωμάτων». Ευλογεί την οικογένεια παρομοιάζοντας τη μητέρα ως «άμπελον ενκλιματούσαν» με τα παιδιά, «κύκλω της Τραπέζης», πραγμάτωση της χαράς της ζωής. Συνεπώς: Αντιφάσεις! Ασκητικό και «υλιστικό» ρεύμα. Πώς εξελίχτηκαν λοιπόν οι απόψεις και η πρακτική της χριστιανικής θρησκείας για τον κόσμο, τη ζωή και ειδικά για τη γυναίκα;

Η πρωτόγονη, παγανιστική αντίληψη για τη ζωή ήταν αισιόδοξη. Στις αρχαίες κοινωνίες και αντίστοιχα στις μυθικές κοσμοαντιλήψεις η γυναίκα δεν ήταν κατώτερη από τον άνδρα. Ιέρειες και θεές κοσμούν ειδικά το πάνθεον των ελληνικών μύθων. (Η Δήμητρα π.χ. είναι θεά της γεωργίας, η Ήρα προστάτρια της οικογένειας). Επίσης στην πρωτόγονη οικογένεια η θέση της γυναίκας δεν ήταν υποδεέστερη. Το αντίθετο. Και η ύπαρξη της μητριαρχίας μαρτυρεί την υπεροχή της γυναίκας σε μια φάση των πρωτόγονων κοινωνιών. Ωστόσο ο χριστιανισμός εμφανίστηκε και διαδόθηκε σε μια δουλοκτητική κοινωνία, και ειδικά στην πατριαρχική ιουδαϊκή κοινωνία. Πατριαρχικές κοινωνικές σχέσεις και δουλεία, καθόρισαν την υποδεέστερη θέση της γυναίκας στις κοινωνίες του πρώιμου χριστιανισμού. Ως προς τη δουλοκτησία, ο Παύλος έγραφε στην *Πρός Εφεσίους* επιστολή: «Οι δούλοι υπακούετε τοίς κυρίοις κατά σώρα μετά φόβου και τρόμου εν απλότητι της καρδιάς υμών ως τω Χριστώ». Παρά ορισμένες αντίθετες απόψεις ο χριστιανισμός δέχτηκε τη δουλεία

και συνιστούσε την υποταγή. Την ίδια εποχή οι πατριαρχικές κοινωνικές σχέσεις καθόρισαν τη στάση της εκκλησίας απέναντι στη γυναίκα και την οικογένεια. Πάλι ο Παύλος στην *Πρός Εφεσίους* επιστολή: «Αι γυναίκες τοις ιδίοις ανδράσιν υποτάσσεσθε, ως εν Κυρίω, ότι ο ανήρ εστί κεφαλή της γυναικός, ως και ο Χριστός κεφαλή της Εκκλησίας». Επίσης «όσπερ η Εκκλησία υποτάσσεται τω Χριστώ, ούτω και αι γυναίκες τοις ιδίοις ανδράσιν εν παντί». Παρά ταύτα, «οι ανδρες αγαπάν τας εαυτών γυναίκας ως τα εαυτών σώματα» (μεγαλοψυχία τους).

Η κατωτερότητα της γυναίκας συνεπώς ήταν οντολογικά θεμελιωμένη. Η αμαρτωλή φύση της, επίσης δεδομένη, λόγω του προπατορικού αμαρτήματος. Η γυναίκα είναι μιαρή. Δεν δικαιούται να εισέρχεται στο Ιερό της εκκλησίας. Δεν δικαιούται να γίνει ιέρεια.

Αλλά υπάρχει και μια άλλη πλευρά, η οποία δεν αφορά μόνο τις γυναίκες: Είναι γνωστοί οι διωγμοί των χριστιανών στην περιοχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Εντούτοις ο Κωνσταντίνος, ο λεγόμενος Μέγας, ανακήρυξε το 313 το χριστιανισμό επίσημη θρησκεία της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η αντίθεση ειδωλολατρών - χριστιανών αντιστράφηκε. Τώρα οι χριστιανοί γκρέμιζαν τους ειδωλολατρικούς ναούς και δολοφονούσαν ειδωλολάτρες. Ο Ιουλιανός (331-363), ο οποίος θέλησε να ξαναδώσει ζωή στην αρχαία θρησκεία, στον αρχαίο ορθολογισμό, και στην αισιόδοξη αντίληψη για τη ζωή, ονομάστηκε αποστάτης και παραβάτης. Η μαθηματικός και φιλόσοφος Υπατία (370-415 μ.Χ.) δολοφονήθηκε από τους χριστιανούς. Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας κάηκε από τους χριστιανούς. Η θρησκεία της αγάπης είχε μεταμορφωθεί σε θρησκεία του μίσους. Εντέλει ο Ιουστινιανός, έκλεισε τις φιλοσοφικές σχολές, βάζοντας και τυπικά τέλος στην αρχαία φιλοσοφία.

Και εδώ ανακύπτει μια νέα αντίφαση: Ο Παύλος και οι Πατέρες, γνώστες της ελληνικής γραμματείας, προσπάθησαν να θεμελιώσουν φιλοσοφικά τη νέα θρησκεία στηριζόμενοι κυρίως στον Πλάτωνα και στους νεοπλατωνικούς. Ωστόσο η ειδωλολατρία, όπως και ο ελληνικός ορθολογισμός και ο ανθρωπισμός (στωικοί, σοφιστές, Δημόκριτος, Επίκουρος, κ.λπ.), βρισκονταν σε αντίφαση με τη νέα θρησκεία, η οποία αναπτύχθηκε πριν και μετά την περίοδο της καταπληκτικής άνθησης της ελληνικής επιστήμης, ειδικά των μαθηματικών και της αστρονομίας. (Ας θυμηθούμε: Ευκλείδης 300 π.Χ., Αρχιμήδης 287-212 π.Χ., Απολλώνιος 200 π.Χ., Ίππαρχος 160 π.Χ., Ερατοσθένης 200 μ.Χ., κ.λπ.) Λοιπόν;

Αναφερθήκαμε στη δολοφονία της Υπατίας. Το κάψιμο πρωτοπόρων επιστημόνων, θα συνεχιστεί το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Στον βυζαντινό Μεσαίωνα, η γυναίκα αντιμετωπιζόταν ως κατώτερη από τον άντρα. Θυμηθείτε όμως την Κασσιανή και την Άννα την Κομνηνή. Κι αυτές δεν ήταν οι μόνες μορφωμένες. Ακόμα και στον δυτικό Μεσαίωνα οι γυναίκες στα μοναστήρια καλλιεργούσαν τα γράμματα και συνέβαλαν στην ανάπτυξή τους.

Και ο καπιταλισμός; Οι επαναστάσεις της αστικής τάξης δεν αναγνώρισαν αμέ-

σως την ισότητα ανδρών και γυναικών. Στην Ελλάδα η ισότητα αναγνωρίστηκε μόλις το 1975! Βέβαια, εντέλει και με αγώνες, η τυπική ισότητα ανδρών και γυναικών αναγνωρίστηκε στις κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες. Ο καπιταλισμός «απελευθέρωσε τις γυναίκες» μετατρέποντας τες σε «ελεύθερη εργατική δύναμη». Ελευθερία με διπλή δουλεία: εργασία και οικογένεια. Συνολικά: Η γενικευμένη αλλοτρίωση στις κεφαλαιοκρατικές κοινωνίες καθόρισε και τις νέες μορφές της γυναικείας δυστυχίας. Ας θυμηθούμε τον Μαρξ: Παντού όπου κυριάρχησε ο καπιταλισμός, κατέστρεψε τις φεουδαρχικές πατριαρχικές σχέσεις. Στη θέση της σκεπασμένης με θρησκευτικές και πολιτικές αυταπάτες εκμετάλλευσης έβαλε την ανοιχτή, ξεδιάντροπη, άμεση, σκληρή εκμετάλλευση. Το γυμνό συμφέρον (*Κομμουνιστικό μανιφέστο*). Ο νοών νοείτω, για άντρες και για γυναίκες!

Και τώρα τι; Εχθρός της γυναίκας δεν είναι ο άντρας. Κοινός εχθρός είναι ο καπιταλισμός. Προηγείται λοιπόν η ανατροπή της σημερινής μορφής ανταγωνιστικής κοινωνικής συμβίωσης. Και την ίδια στιγμή: Θα ξαναβρεί η ανθρωπότητα τη γοητεία του μύθου και της ουτοπίας σ' ένα ανώτερο επίπεδο; Το θαυμάζειν ως στιγμή του συμπαντικού γίγνεσθαι; Την ενότητα του άντρα και της γυναίκας, ενότητα που δεν εκμηδενίζει τη διαφορά;

Σημειώσεις

1. Βλ. σχετικά Ευτύχης Μπιτσάκης, *Δρόμοι της διαλεκτικής*, Άγρα, 2003. Του ιδίου, *Από την πυρά στον άμβωνα*, Τόπος, 2009. Για τη θέση των γυναικών-επιστημόνων βλ. Eric Sartori, *Histoire des Femmes Scientifiques*, Plon, 2006.